

De geschiedenis van het IKOS: werken aan een ideaal

De eerste voorzitter

Kort na de oorlog, in 1945, is de Landelijke Stichting IKOS opgericht. Het was de tijd van de wederopbouw. In de oorlog had men ervaren dat 'eendracht macht maakt'. Veel instanties op maatschappelijk en politiek terrein begonnen daarom met een schone lei. In dat rijtje past ook de oprichting van de Landelijke Stichting IKOS. De protestantse kerken, die van het godsdienstvormingsonderwijs (GVO) op de openbare basisscholen een warm pleitbezorger waren, wilden met de Landelijke Stichting IKOS een nieuwe start maken.

Met de keuze van prof. dr. Ph. Kohnstamm tot eerste voorzitter, legde men veel eer in. Hij was hoogleraar pedagogiek aan de universiteit te Utrecht. Het christelijk geloof was Kohnstamm heel dierbaar. Hij werd de grondlegger van het Bijbels Personalisme. Een mens is meer dan een individu, hij is een **persoon**, die in relatie staat tot de ander en de Ander. Kohnstamm hechtte grote waarde aan de gemeenschap. Zijn belangstelling voor het volksonderwijs vloeide hieruit voort.

Spiritueel

Dat hij nog actueel is, blijkt wel uit onder andere het boek van Lia van Aalsum, *Kijken naar spiritualiteit – om te leren.* (2014) Zij wijst erop, dat de door hem geïnitieerde discussie tussen **zijn** en **prestatie** er nog altijd toe doet. Kohnstamm draagt het **zijn**, de contemplatie, kenmerkend voor de oosterse wereld, een warm hart toe, terwijl hij minder opheeft met het op de spits drijven van de **prestatie**, de productie, kenmerkend voor de westerse wereld. Daarom dringt hij erop aan 'hart en ziel' te leggen in de aanschouwelijke Bijbelse vertelling, zodat dit voor de kinderen een **Erlebnis** wordt. Bij dat ontvankelijk zijn voor die oosterse houding hoort ook 'het begrijpen', het 'meebeleven' als methode, dat een wezensgelijkheid veronderstelt.

Die grondhouding van Kohnstamm noemen wij in onze tijd **spiritueel**, schrijft Lia van Aalsum. Kohnstamm ziet deze wereld niet als een onpersoonlijke kracht, die voortdrijft naar een ongeweten doel, maar als eens schepping van God, die wil en weet en kan.

Hij is dan ook voorstander van GVO op de openbare basisscholen. Daarbij acht hij dogmatisch onderricht ongeschikt voor de kinderleeftijd.

Ideaal

Ik ben wat nader ingegaan op Kohnstamm, omdat tijdens zijn voorzitterschap een stempel werd gezet op GVO op de openbare basisschool. Zijn, vaak prominente, opvolgers trokken dat spoor door. In 2000 werd door de toenmalige voorzitter van de landelijke Stichting IKOS, drs. M. G. Bakker – van Kampen, namens een Studiegroep, het doel van het IKOS als volgt verwoord:

“Door middel van een introductie in de Bijbelse en christelijke geloofstradities de leerlingen stimuleren een eigen levensbeschouwelijke attitude benevens begrip en respect voor godsdienstigheid te ontwikkelen.”

Alle opvoeding moet gericht zijn op zelfstandigheid, ook de spirituele. Dat **ideaal** van Kohnstamm stond het IKOS voor ogen.

Om dat te verwezenlijken, moest de docent GVO breed worden opgeleid. Niet alleen in Bijbelkennis, maar ook in godsdienstpedagogiek, ontwikkelingspsychologie, vergelijkende godsdienstwetenschap en wijsbegeerte.

Breed draagvlak

Op veel plaatsen in ons land werden in de loop der jaren plaatselijke of regionale afdelingen van het IKOS opgericht. In het kader van het decentralisatiebeleid traden deze afdelingen decennialang op als werkgever van de docenten GVO. Zij werkten daartoe samen met de plaatselijke kerken en verwierven in veel gevallen subsidie van burgerlijke gemeenten. Het bestuur van de Landelijke Stichting IKOS had daarbij een adviserende rol. Helaas gingen in de tachtiger jaren van de vorige eeuw veel burgerlijke gemeenten ertoe over het subsidiëren van GVO op de openbare basisschool af te schaffen, onder de mom van, dat Kerk en Staat definitief gescheiden moesten worden. En ook diverse kerken, zelf armlastig geworden, zagen financiële ondersteuning niet meer als een kerntaak van een geloofsgemeenschap. De rechtspositie van de docent GVO verslechterde daardoor. Vrijwilligers namen het werk over, en hoe goed bedoeld ook, dat kwam de kwaliteit van het GVO niet ten goede.

De praktijk

Het aantal geslaagden voor het IKOS-diploma werd vanaf 1952 keurig bijgehouden in de registers van het IKOS. In 1952 kon al aan 111 geslaagden het IKOS-diploma-het zogenaamde Testimonium I - worden uitgereikt. Dat Testimonium was een getuigschrift tot het geven van Bijbelonderwijs en godsdienstonderwijs bij het toenmalige lager onderwijs, het mavo en het primaire en secundaire beroepsonderwijs. Het was gelijkgesteld aan het Testimonium van de Nederlands Hervormde Kerk. Het werd erkend als een derdegraads bevoegdheid. Voorwaarde tot het behalen hiervan was het bezit van de onderwijsbevoegdheid.

De Rijkskweekscholen namen bij de opleiding tot docent GVO het voortouw. Het meest succesvol waren in die jaren de Rijkskweekscholen te Apeldoorn en Deventer en de Kweekschool van het Haagsche Genootschap. Vanaf de zeventiger jaren gingen enige niet-openbare Kweekscholen(inmiddels Pedagogische Academies geheten) ook opleiden voor het IKOS –diploma. Vooral de Hervormde Pabo te Amsterdam en de Christelijke Pabo De Klokenberg te Nijmegen leverden veel geslaagden af. Dat waren de eerste signalen, dat het onderwijs in ons land de verzuiling voorbij was.

Het aantal uitgereikte diploma's bereikte in 1977 een piek met 320 gediplomeerden. Toen was het IKOS over zijn hoogtepunt heen. Na de herstructurering van het HBO vanaf 1984, waarbij de Pabo één van de participanten was, raakte de IKOS- Opleiding op de achtergrond. In 1986 werden nog maar 44 diploma's uitgereikt. Die achteruitgang had ook te maken met de introductie van het vormingsgebied 'geestelijke stromingen' op elke basisschool, de afschaffing van derdegraads diploma's en de concurrentie van het Humanistisch Vormingsonderwijs(HVO).

Eensgezind

In 1989 is de Landelijke Vereniging IKOS opgericht. Het bestuur van de Landelijke Stichting wou de band met het onderwijsveld verstevigen. Er werd ook een begin gemaakt met regionale scholingsdagen voor de docenten GVO. Voor het in 1988 opgeheven IKOS-bulletin kwam het IKOS Onderwijsblad in de plaats. De oprichting van de Vereniging had helaas statutaire gevolgen voor de samenstelling van het bestuur van de Landelijke Stichting. De Nederlands Hervormde Kerk en de Evangelisch Lutherse kerk konden zich niet met de gang van zaken verenigen en traden uit het bestuur. De zogenaamde kleine protestantse kleine kerken, te weten de Remonstrantse Broederschap, De Doopsgezinde Broederschap, de Unie Baptistengemeenten, de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB en de Vereniging Vrijzinnige Protestanten, bleven alleen over.

Gelukkig werd de samenwerking met de PKN hersteld. Vanaf 2000 zijn de belangenbehartigers van de PKN en de Landelijke Stichting IKOS eensgezind opgetrokken om de kwaliteit van het GVO op de openbare basisscholen te waarborgen. Daarbij werd ook steeds meer een beroep gedaan op de Stichting Centrum voor Levensbeschouwing te Leeuwarden.

Onder verantwoordelijkheid van PKN en IKOS werd opgeleid voor het godsdienstdiploma nieuwe stijl, dat jaarlijks werd uitgereikt in het Landelijk Dienstencentrum van de PKN. Maar de benarde financiële situatie bleef een zorg.

Beraadgroep

Voor één van die diploma-uitreikingen had Elza Kuyk, coördinator PKN, Evert de Jong uitgenodigd, bestuurder onderwijsbond CNV. Hij stelde in zijn inleiding de slechte rechtspositie van de docent GVO aan de kaak onder het motto: 'Bekwame docenten verdienen beter.' De Jong wees erop, dat in 2005 de Wet Beroepen in Onderwijs(BIO) van kracht geworden was, die hogere eisen stelde aan alle leerkrachten van het primair onderwijs, ook aan de docenten GVO. Echter, door het terugdraaien van vergoedingen van gemeentebesturen en zendende instanties, zijn de rechtspositie en het salaris van de docent GVO zo onder de maat, dat hij niet aan die hogere eisen kan beantwoorden.

"Als de politiek het met ons van belang vindt, dat er landelijke bekwaamheidseisen worden gesteld, dan moet er ook sprake zijn van centrale bekostiging uit de Rijksbegroting." Toen ging de sneeuwbal rollen. Er werd een Beraadgroep gevormd, later in de wandelgangen het Utrechts Beraad geheten, die het overleg opende met het Rijk over Rijkssubsidiëring. Elza Kuyk en ondergetekende vertegenwoordigden in dat overleg de PKN respectievelijk het IKOS.

Uiteindelijk kwam in 2009 de financiering rond.

Het bestuur PC GVO is vanaf 2009 het nieuwe denominatieve bestuur, waarin het IKOS statutair vertegenwoordigd is, van Protestants GVO. De Landelijke Stichting IKOS concentreert zich sindsdien op de inhoudelijke kant van GVO, de lessen en de scholing. Want het blijft de moeite waard om aan het **ideaal** van Kohnstamm te blijven werken.

drs. Bert Jansen, secretaris Landelijke Stichting IKOS 2000 - 2008